İDİL

ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNDE BALIK TEMASINA DAİR BİR ÖRNEK: EREN EYÜBOĞLU

Ömer Oytun ONUR
Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, omeroytunonur@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2416-9535
Ahmet DALKIRAN
Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, dalkiran30@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3055-4971

Onur, Ömer Oytun ve Ahmet Dalkıran. "Çağdaş Türk Resminde Balık Temasına Dair Bir Örnek: Eren Eyüboğlu". idil, 95 (2022 Temmuz): s. 1021–1030. doi: 10.7816/idil-11-95-03

ÖZ

Araştırma kapsamında balık kavramına ve insanla olan ilişkisine değinilmiş, balığın insanlık açısından sosyo-kültürel anlamı araştırılmıştır. Çağdaş Türk resim sanatında balık teması araştırılmış ve çeşitli sanat anlayışlarında eserler üreten, Mustafa Pilevneli, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nedim Günsür, Güler Akalan, Feyhaman Duran, Eren Eyüboğlu, Hasan Vecih Bereketoğlu, Fatih Mika, Muzaffer Akyol, Avni Arbaş vd. sanatçıların eserlerinde balık figürleri kullandıkları tespit edilmiştir. Ancak araştırma kapsamında resimlerinde balık temasını kullanan usta sanatçı Eren Eyüboğlu'na ait eser örnekleri incelenmiştir. Bu bağlamda Eren Eyüboğlu'nun, balık temalı birçok eseri gözlemlenmiş ve balık temasını, bazen geometrik, lekesel soyutlamalarla ele aldığı bazen de her ikisini birlikte kullandığı görülmüştür. Ayrıca yöresel ve kültürel unsurları da resimlerinde konu edinen Eyüboğlu'nun, balığı birçok kültürdeki anlamı olan bolluk ve bereketi çağrıştırması amacı ile hem kültürel anlamıyla ele aldığı hem de plastik bir ifade aracı olarak ele aldığı tespit edilmiştir. Araştırmada genel tarama modeli esas alınmış, nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Türk Resmi, Eren Eyüboğlu, balık, resim sanatı

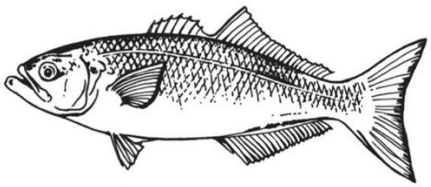
Makale Bilgisi:
Geliş: 27 Nisan 2022 *Düzeltme:19 Haziran 2022* *Kabul: 25 Haziran 2022*

© 2022 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Balık; genelikle yumurta ile üreyen, suda yaşamını sürdüren, hareket kabiliyetini yüzgeçleri ile sağlayan, solungaçları ile soluyan, soğukkanlı ve omurgalı bir hayvandır. Bu açıklamaya göre balina, fok ve yunus gibi su canlıları balık kapsamı içerisinde bulunmamaktadır. Lakin akciğerler yolu ile solunumunu sağlayan balıklar da bulunmaktadır. Ayrıca balıklar omurgalı canlıların en büyük grubunu, oransal olarak % 42,6'sını oluşturmaktadır. Bazı kaynaklara göre 40000 den fazla balık türü bulunmaktadır. Evrimsel tarihine bakıldığında ise balıkların teşekkülü Silüryen ile Karbonifer devirleri arasında yer almaktadır (Çelikkale, 1986: 12, 13).

Balıkların beden şekillerine bakıldığında bir çok farklı yapıda örnekleri olmasına karşın genellikle elips biçiminde oldukları gözlemlenmektedir. Balıkların suyun yoğunluk miktarının çok olması sebebi ile hareket kabiliyetlerini zorlaştıran ve enerji kaybına neden olan bu kuvveti yenebilmek için hidrodinamik formları bulunmaktadır. Çoğu balığın beden şekli torpido şekline benzemektedir (Resim1) ancak küre şeklinde, yılan biçiminde hatta iplik benzeri şekillerde de balık türleri bulunmaktadır. Farklı vücut şekillerine rağmen balıkların büyük çoğunluğunun (kalkan, dil balığı gibi balıklar hariç) vücutlarının karşıdan bakıldığında sağ ve sol yarımları birbirlerinin tamamen ayna görüntüsüdür (Timur, 2008: 18).

Resim1. Lüfer balığı İllüstrasyonu ("Sanal", 2019).

Balıkların büyük bir çoğunluğu tuzlusuda (okyanuslar ve denizler) yaşarken bir kısmı da tatlısuda küçük bir kısmı ise acı ya da sodalı sularda yaşamaktadırlar.

İnsanlığın temel besin kaynaklarından biri olan balık, araştırma kapsamında biyolojik-fizyolojik olarak kısaca incelenmiştir. Ancak balık kavramı yapısal olarak insan ve balık ilişkisi kapsamında ele alındığında balıkçılığın da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında balıkçılık kavramına da değinmek gerekirse;

Balıkçılık; spor, hobi, beslenme ya da ticaret amacıyla uygulanan balık yakalama durumudur. Tarih boyunca, kıyı bölgelerinde ya da akarsu kenarlarında yaşamış insanlar gibi pek çok toplumun yiyecek ihtiyacını karşılama yollarından biri olan balıkçılık, günümüzde de devam etmektedir (Sanal-1, 2019: 1). Balıkçılık, eski tarihlerde temel geçim kaynağı olması sebebi ile gerçekleştirilmiş, günümüzde yine aynı sebeple ve aynı zamanda da hobi olarak yapılan bir uygulamadır. Sularda yaşayan çeşitli balıkların avlanması ve yetiştirilip maddi gelir sağlanması balıkçılığın temelini oluşturmaktadır (Sanal-2, 2019: 1). Balıkçılık, çeşitli sektörlere ayrılarak değerlendirilebilir. En temel ayrım, tatlısu balıkçılığı, deniz balıkçılığı biçimindedir. Her iki grup da kullandıkları teknikler ya da avlanma bölgeleri açısından alt sektörlere de ayrılabilirler (Sanal-1, 2019: 1). Ayrıca balıkçılıkta temel olarak olta ile balık tutma, zıpkın ve mızrak kullanımı, büyük ya da küçük tuzaklar kurulması, ağ ile balık tutma gibi birçok teknik bulunmaktadır. Ayrıca her bir balık cinsi için ayrı teknik tavsiyeleri ya da malzeme kullanımı da söz konusudur.

Tarihsel olarak Dicle ya da Fırat nehrinde balık tutan insanlar, Asurlular tarafından duvar kabartması (Resim-2) olarak işlenmiştir. MÖ IV. ve III. yüzyıllarda ise Altay'ların kuzeyinde bulunan halk, büyük ve küçükbaş hayvan çobanlığı yaparken aynı zamanda da balıkçılıkla meşgul olmuşlardır. Orhun abidelerinde ise balıkların ve balık ağlarının yer aldığı bilinmektedir. Ayrıca Divanü Lügati't- Türk'te de altı yerde balık ve balıkçılıktan, Nimet-Name-i Nasır-Şahi isimli yemek kitabında da balıktan yapılan yiyeceklerden bahsedilmiştir. Dünya tarihinde önemli bir yere sahip kişilerden Timuçin-Çingiz'in gençliğindeki bir hikayede ise balığın Asya kıtasında insanların hayatlarının ne kadar içinde olduğu anlatılmaktadır. Bunun yanı sıra XIV. yüzyılda Hazar denizinde, Karadeniz'de, Volga'da ve Yayık'ta balıkçılık yapıldığı bilinmektedir. Bunlar Türklerin tatlısu balıkçılığına tarihsel olarak yabancı olmadıklarını destekler niteliktedir. Zira büyük ölçüde Uygur, Fars, Hint kültürlerinden ilham alınarak yazılmış masallarda da çok sık balıkçılıktan bahsedilmektedir (Pasiner, 2005: 17-19).

Resim 2. Nehirde balık avlayan Asurlular, British Museum (Pasiner, 2005: 17).

Yapılan araştırmalarda, ilk insanlar hayatlarını sürdürebilmek için doğada yetişen çeşitli bitkiler ile beslenmenin dışında avcılıkla da uğraşmışlardır. Bu insanlar hem yabani hayvanları avlamış, hem de yaşadıkları alanlarda bulunan denizler, ırmaklar ve göllerden balık avlamışlardır. Daha sonraları balık, toplumlar için sadece temel bir besin ihtiyacı olmaktan çıkıp ayrıca bir süsleme unsuru haline gelmiş ve farklı anlamlar taşıyan bir figüre dönüşmüştür. Bu olguyu daha sonraki nesillere bırakmak amacı ile balık figürünü bazı sanat disiplinlerinde tasvir etmişlerdir. Balık figürü, kültürel bağlamda din açısından ele alındığında hem Hristiyanlıkta, hem de İslam sanatlarında önemli bir yer kazanmıştır. Ayrıca, denizci toplumlarda ise balığın mutluluk ve şans getirdiğine de inanılmıştır. Balık figürü insanlık tarihinde farklı sanat dallarında, farklı biçimlerde kullanılmıştır. Bununla birlikte neredeyse tüm sanat eserlerinde anlamı bereket, bolluk ve verimliliği ifade etmektedir (Dilay, 2011: 53, 56). Bu bağlamda ilgili figürün kültürel, mitolojik, sembolik ve dini anlamlarına bakmak gerekirse;

Türk mitolojisinde balık, göl ve nehir kıyısı gibi sulak bölgelerde yaşayan Türklerde bereketin bolluğun ve refahın simgesi olmuştur. Altay yaratılış destanında balık figürü, dünyayı taşıyan bir varlık olarak ele alınmıştır. Eğer bu balıklarda herhangi bir kıpırdama olursa dünyada tufanlar, depremler ve felaketlerin yaşanacağına inanılmıştır. Ayrıca balık evlilikte de üreme ve mutluluğun simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2013: 177, 116).

Terene Türkleri destanında konuşan bir balık, insanların dileklerini yerine getirirken, Hoca Avul Türkleri destanında ise bir insan, balık formuna girerek düşmanlarından kaçmaktadır (Kayalı, 2016: 255).

Hristiyanlıkta ise balık figürü, Antik Çağ'da yaşam ve bereket anlamında kullanılmıştır. Ichthus: (Resim 3) Balık kelimesi, Yunancada akrostiş olarak da kullanılmıştır (Ünal, 2016: 1). Balığı çağrıştıran kesişen iki yay parçası Hristiyanlar tarafından sembol olarak kullanılmaktadır. "*Ichthus*", Yunanca "*balık*" anlamına gelen kelimedir. Kelimenin baş harfleri "*İsa Mesih, Tanrı'nın Oğlu, Kurtarıcı*" olarak çözümlenmektedir (Sanal-3, 2019: 1). Ayrıca Hristiyanlar Ichthus kelimesi üzerinde biraz oynayarak kendi gizli mesajlarını da üretmişlerdir. (Ünal, 2016: 1). Balık figürünü kutsal metinlerde de görmek mümkündür hatta Hz. İsa'nın müritlerinden ve havarilerinden bir kaçının balıkçılık mesleğini icra ettiği bilinmektedir. Ayrıca Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın yoksul ve düşmüş halk için çok cüzzi miktardaki balık ve ekmekleri şükrederek mucizevi bir şekilde çoğalmasına vesile olduğu ve binlerce insanın doymasına sebep olduğu inancı yer almaktadır.

Resim 3. Ichtus Sembolü, ("Sanal", 2019).

İslamiyet'te ise balık unsurunu birçok yerde görmek mümkündür. İslam dininin ana kaynağı olan Hz. Kur'an'a bakıldığında bir çok ayette balık ile karşılaşılmaktadır.

> Hani havarilere: "*Bana ve resulüme iman edin" diye ilham etmiştim. "İman ettik. Hakiki Müslümanlar olduğumuza sen şahit ol" demişlerdi. O vakit havariler: "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bizim üstümüze gökten bir sofra indirebilir mi?" demiş, O (da): "Eğer inanmış (adam) larsanız Allah (ın kudretinden ve benim peygamberliğimden şüpheye sapmaktan) korkun" demişti. (Şöyle) dediler:*

> *"Diliyoruz ki biz de ondan yiyelim, kalplerimiz yatışsın, senin bize hakikaten doğru söylediğini bilelim ve biz de bunun üzerine şahitler olalım". Meryem oğlu İsa (dua ederek) dedi ki: "Ey Allah! Ey bizim rabbimiz! Üstümüze gökten bir sofra indir ki bizim hem evvelimiz, hem ahirimiz için bir bayram ve senden bir ayet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızık verenlerin en hayırlısısın". Allah dedi ki: "Ben onu sizin üzerinize şüphesiz indiriciyim. Artık (ondan) sonra içinizden kim nankörlük eder (küfre döner) se ben onu muhakkak ki kainattan hiçbirini azaplandırmayacağım bir azap ile azaplandırırım" (Maide, 111-115)* (Çantay, 1997: 126, 127).

Bazı İslam alimlerine göre bu ayetlerin açıklamalarında; Allah'ın gökten balık sofrası indirdiği ve mucizevi olarak balığın Allah'ın izni ile canlanıp tekrar pişmiş hale geri döndüğü yer almaktadır.

> *Kuşkusuz Yunus da elçilerimizdendi. Vaktiyle o, yüklü bir gemiyle ülkesinden kaçmıştı. Kur'aya girdi ve kaybedenlerden oldu. Kendisini balık (balina) ağzına aldı. Doğrusu o kınanacak bir iş yapmıştı. Eğer o, Allah'ın şanını yüceltenlerden olmasaydı, Kıyamete kadar balığın karnında kalacaktı. Sağlığı bozulmuş olarak onun ıssız bir kıyıya bırakılmasını sağladık; Üstüne (gölge yapması için) kabak türünden bir bitki bitirdik. Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik. Bu defa onlar iman ettiler, bizde kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık (Saffat, 139-148)* (Karaman vd., 2017: 552).
>
> *(Habibim) sen (şimdilik) Rabbinin hükmüne (intizaren(onu bekleyerek)) sabret. O balık sahibi (Yunus(a.s.)) gibi olma. Hatırla ki o, gamla dolu olarak (Rabbine) dua etmişti. Eğer Rabbinden ona bir nimet erişmiş olmasaydı o mutlaka çırılçıplak (çıkarıldığı) o yere kınanmış halde atılacaktı. (Bunun ardından) Rabbi onu seçti de kendisini salihlerden yaptı (Kalem: 48-50)* (Çantay, 1997: 566).

Burada da balığın sahibi olarak nitelendirilen Yunus peygamberdir. Hz. Muhammed'e Allah'ın verdiği görevi sabırla yerine getirmesi emredilmiş olup Hz. Muhammed'e Hz. Yunus'un hatalı davranışını tekrar etmemesi için bir uyarı yapılmıştır (Karaman vd., 2017: 438).

Ayrıca su ürünlerinin tüketimi ile alakalı Kur'an-ı Kerim de; *"Deniz avı yapmak ve onu yemek – kendinize de misafire de fayda olmak üzere- sizin için helal edildi. İhramda bulunduğunuz müddetçe ise kara avı haram kılındı. Huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tan korkun (Maide, 96)"* (Çantay, 1997: 124).

Mezheplerin ileri gelenleri ilgili ayeti farklı şekillerde yorumlamışlardır. Diğer mezheplerden farklı olarak Hanefi mezhebi sadece balıkların yenebileceği kanaatindedir (Karaman vd., 2017: 345). Bu bağlamda İslam da balık göz önüne alınırsa balığın, insanlarca tüketilebilip yararlanılabileceği bir gıda çeşidi olduğu anlaşılmaktadır. Balık, ayrıca Kur'an-ı Kerim'deki Yunus peygamberle ilgili kıssalarda yer almıştır. Hz. Yunus'u yutan balığın Allah'ın buyruğu ile onu ıssız bir yere bıraktığı görülmüştür. Sonuç olarak İslamda da balık hem tüketilebilen bir canlı hem de mucizelere dahil olmuş bir varlık olarak görülmüştür.

Ayrıca Türkiye'nin Şanlıurfa şehrinde yer alan Balıklı gölden (Resim 4) bahsedilmesi isabetli olacaktır. Zira ilgili gölde yer alan balıklar bölge halkı tarafından kutsal sayılmakta ve bu balıklara bölgede dokunulmamaktadır. Nitekim efsaneye göre Nemrud, İbrahim peygamberi iki sütun arasına bağlayarak aşağıda yaktırmış olduğu büyük bir ateşe fırlattırmıştır. O esnada Allah tarafından o ateşe "*Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selamet ol*!" emri verilmiştir. Emrin ardından ateş suya (göle), odunlarda balıklara dönüşmüştür (Pasiner, 2005: 47).

Resim 4. Urfa Balıklıgöl ("Sanal", 2019)

Türkiye coğrafyası göz önüne alındığında deniz, gemi, balık ve balıkçılık gibi unsurların Türk

toplumunda önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Türk halkı için önemli bir geçim ve besin kaynağı olan balık, insanların gündelik yaşamında olduğu kadar Türk tarihinde de kültürel bir unsur olarak oldukça önem arz etmektedir. Zira sanat tarihi boyunca da gerek geleneksel Türk sanatlarında minyatürlerde gerekse çağdaş sanat disiplinlerinde (Resim 5) balık temasının kullanılması bunun en önemli göstergesidir. Çünkü toplumun önemli bir parçası olan sanatçılar da, yaşadıkları çevrenin ve toplumun kültüründen etkilenerek eserlerini oluşturmuşlardır. Eserlerinde balık teması kullanan sanatçıların kimi balığı plastik bir öğe olarak kullanırken kimi sanatçılar ise balığı kültürel bir anlatım aracı olarak ele almışlardır. Bu bağlamda Türk resim sanatında balık figürü; Mustafa Pilevneli, Nedim Günsür, Güler Akalan, Feyhaman Duran, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu, Hasan Vecih Bereketoğlu, Fatih Mika, Muzaffer Akyol ve Avni Arbaş gibi birçok usta sanatçının eserlerinde görülmektedir. Lakin bazı sanatçıların eserlerinde balık imgesi bir ya da iki örneği geçmezken bazılarında ise birçok defa ele alındığı görülmüştür. Bu sebeple araştırma kapsamında Eren Eyüboğlu'nun balık temalı resimleri önemli görülerek incelenmişitir.

Eyüboğlu'nun sırasıyla yaşamı ve sanat anlayışından kısaca bahsedilecek olursa; sanatçı 1913 yılında Romanya'da doğmuştur. Resim eğitimini Romanya'nın Yaş şehrinde Güzel Sanatlar Akademisi'nde almıştır. Akademideki eğitiminden sonra 1930-1932 tarihleri arasında Fransa'da Paris'te Andre Lhote atölyesinde resim alanında kendini geliştirmiştir. 1936 yılında Bedri Rahmi Eyüboğlu ile evlenmiştir. Türkiye'ye geldikten sonra ise D Grubu sergilerine katılmıştır. 1958 yılında Hamburg Türk Kadın Ressamlar Sergisine ve 1957 senesinde Edinburg Festivaline katılmıştır. 1941'de ise ilk kişisel sergisini İstanbul'da açmıştır (Sanal-4, 2019: 1).

Sanatçı, sanat hayatının ilk dönem eserlerinde konstrüktif (yapısalcı) yaklaşımı benimsemiştir. Söz konusu dönemlerde ürettiği ilk eserleri bu durumu destekler niteliktedir. Yurda döndükten sonraki resimlerinde ise hayat arkadaşı Bedri Rahmi'nin üretmiş olduğu eserler gibi daha yöresel ve renkli bir üslup benimsemiştir. Bursa ve çevresinden, Anadolu gezilerinden almış olduğu esinlerle, Türk motiflerini ve yöre yaşamını resim yüzeyine yansıtmıştır (Sanal-5, 2019: 1).

Eyüboğlu'nun sanatsal tutumu dışavurumculuk ve fovizm ile ilişkilendirilebilir. Eren Eyüboğlu'nun yöresel halk motiflerini kişisel üslubu ile sanatsal eserlerine yansıttığı söylenebilir. Lekeleri, çizgileri, ve kendine has renk kullanımıyla çağdaş Türk resim sanatı içerisinde güçlü bir yer edinmiştir (Çevik, 2018: 223).

Sanatçının resimlerinde renklerin çok kullanımı dikkatleri çekmesine karşın biçimin formal etkisinin de ustaca yansıtıldığı görülmektedir. Yapıtlarında özellikle Türk kadın figürünü gruplar halinde kendine özgü üslubu ile çalışmıştır. Eyüboğlu'nun eserlerinde Türk folklorik renklerinin, halk motiflerinin çokça görülmesi hiçbir zaman dekoratif nitelik taşımamıştır. Sanat hayatı boyunca güzel, zarif, kırılgan olanın değil sağlam, güçlü yapıdaki biçimlerin peşinde olduğu söylenebilir. Sanatçının resimlerinde ayrıntıya çok önem göstermediği daha ziyade soyutlamayı tercih ettiği de söylenebilir (Sanal-5, 2019: 1).

Eyüboğlu ayrıca sanatın sadece resim alanıyla sınırlı kalmayarak desen, mozaik gibi disiplinlerde yerel ve kültürel unsurları barındıran eserler üretmiştir. Sanatçı 30 Ağustos 1988'de Kalamış'taki evinde hayatını kaybetmiştir (Çevik, 2018: 223). Milli Kütüphane koleksiyonunda, Resim Heykel Müzesinde ve çeşitli özel koleksiyonlarda Eren Eyüboğlu'na ait bir çok eser bulunmaktadır (Sanal-6, 2019: 1).

Sanatçının sanat anlayışı ve çağdaş Türk resim sanatındaki yeri hakkında Çevik'in;

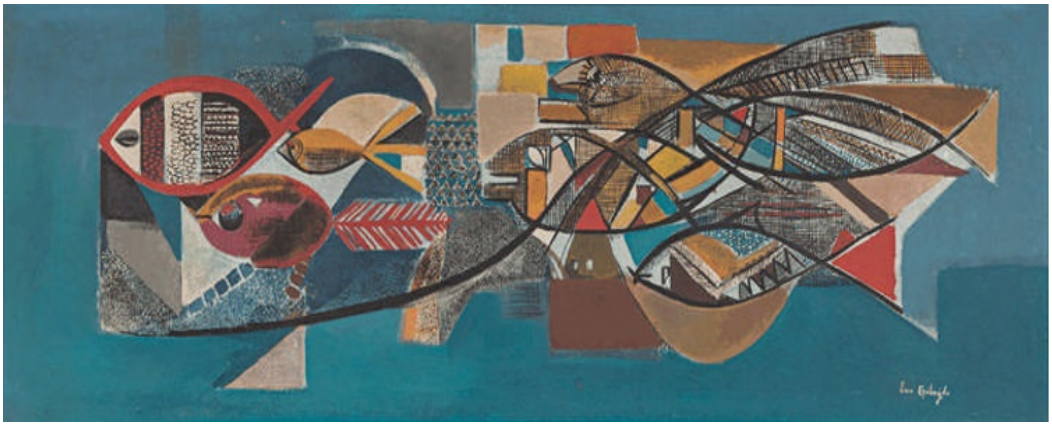
> *Eren Eyüboğlu; içine doğduğu ve yaşadığı iki farklı ülkenin toplumsal yapısı, kültürel farklılıklarına rağmen kendine özgü yaklaşımı ile Anadolu modernleşmesinin resimlenmesinde önemli katkı sağlamıştır. Güçlü kadın ressam ve imgesinin Avrupa sanatı paralelinde gelişme göstermesinde üstlendiği rol dikkate değer.Türk resim sanatı kadın ressamları arasında üslubu, tekniği, rengi ve kadın kimliğiyle birlikte Balkanlar'ın izlerini ülkemize taşıyan kadın yeteneklerden biri olarak resim sanat dünyamıza iz bırakmış güçlü bir sanatçıdır* (Çevik, 2018: 224) biçiminde açıklaması vardır.

Ayrıca Eyüboğlu, eserlerinde portreler, gündelik insan yaşamları vb. gibi birçok unsura da tema olarak yer vermiştir.

Resim 5. Eren Eyüboğlu, Balıklar, 1956, K.Ü.Y.B, 70x100cm. ("Sanal", 2019).

Sanatçıya ait "*Balıklar*" isimli eser (Resim 5) araştırma kapsamında incelenecek olursa; resimde açık kompozisyon kullanılmıştır. Eserde irili ufaklı farklı türlerde birçok balık resmedilmiştir. Resimde lekeler oldukça geniş yer tutmasına karşın biçim çizgileri ve konturlar da dikkati çekmektedir. Böylelikle Eyüboğlu'nun çoğu eserinde olduğu gibi bu eserinde de renksel yaklaşımı ile biçimsel yaklaşımının oldukça dengeli olduğu söylenebilir. Kompozisyonda yukarıdan aşağıya orta kısımdan devam eden mavi leke ve üzerlerindeki balıkların duruşları, izleyiciye denizin içini anımsatmaktadır. Ayrıca yine aynı mavi lekenin esere bütünlük kattığı da söylenebilir. Ancak bahsedilen maviliğin çevresinde yer alan toprak renkleri ya da kırmızı zemin daha çok karayı ve çamuru hissettirmektedir. Resimde yer alan yuvarlak formlara sahip üç balık, balon balığını, sol altta yer alan kırlangıç balığını, diğer balıklar ise alabalık, kefal ve kaya levreğini anımsatmaktadır. Balıkların yerleştirilmesi ve zeminde kullanılan renk tonları resme dinamiklik kazandırmıştır. Resimde Eyüboğlu'nun gerek konturlar gerekse form yapılarıyla biçimsel yaklaşımı da bunu destekler niteliktedir. Eserin içyapısına bakıldığında ise; sanatçının özellikle yüz ifadelerini karikatürize ettiği balıklar, izleyicide saf ve mutlu duygular uyandırmakla birlikte, balıkların gündelik yaşamlarının adeta renkli bir pencereden yine izleyiciye sunulduğu söylenebilir. Balıkların toprak renkleri, su renkleri ve kırmızı renklerin üzerinde yer alması da aslında temel olarak su canlısı olan balığın karayla olan ilişkisini de düşündürmektedir. Bu bağlamda ele alınırsa kırmızı rengin balığın karada verdiği yaşam mücadelesini nitelediği de düşünülebilir. Ayrıca eser anlatımcı ve biçimci kurama dâhil edilebilir. Sonuç olarak Eren Eyüboğlu'nun ilgili resminde balık, tema olarak kullanılmakla beraber balık figürünü de soyutlanarak plastik bir ifade aracı olarak kullanıldığı düşünülebilir. Ancak sanatçının diğer resimlerindeki kültürel yaklaşımı göz önüne alınırsa, balık figürlerinin resimde çok yer almasından ve farklı türlerde olmasından kaynaklı olarak kültürel bir ifadeyle bolluk ve bereketi dile getirdiği söylenebilir.

Resim 6. Eren Eyüboğlu, Balıklar, A.Ü.Y.B, 58x172cm. ("Sanal", 2019).

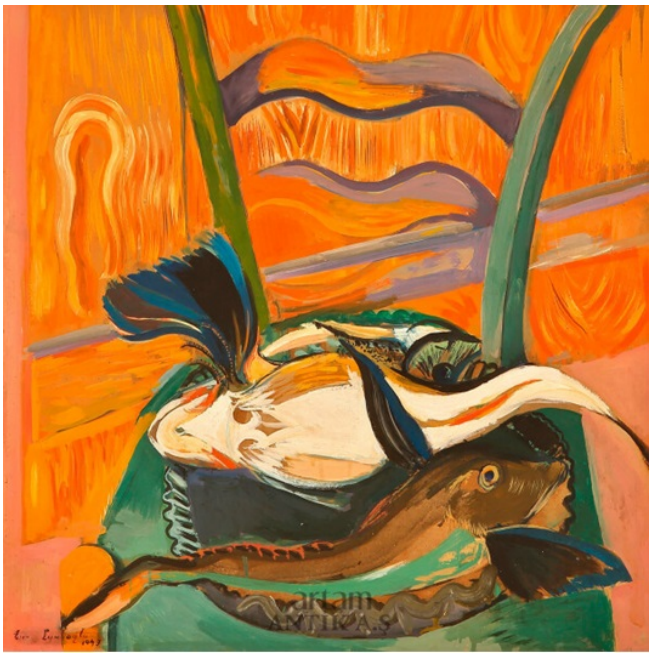
Eyüboğlu'nun "*Balıklar*" isimli (Resim 6) bir diğer eseri incelendiğinde sanatçının farklı bir

kompozisyon yapısını benimsediği gözlemlenmiştir. Kapalı ve yatay kompozisyon kullanan sanatçı ayrıca resim zeminini oldukça uzun tutarak panoramik bir etki vermiştir. Resmin ortasından geçen kalın diyagonal çizgi eserin sağ tarafındaki balık formları ile kırılmış ve diyagonal çizgi resmin genelindeki çizgisel yaklaşımla bütünlük sağlamıştır. Genellikle soğuk renkler kullanan sanatçı, kırmızı, sarı gibi sıcak renkleri daha az oranda kullanarak resimde çeşitli vurgu alanları oluşturmuştur. Ayrıca oluşturduğu geometrik alanlarda kullandığı folklorik motifler sanatçının diğer birçok resiminde olduğu gibi bu eserinde de dikkat çekerek resme hareket kazandırmıştır. Fonda kullanılan mavi renk tonları suyu çağrıştırırken balıkların canlı renk tonlarında olması fonla objeleri birbirinden ayırarak ön ile arka plan ilişkisi oluşturmaktadır. Sanatçının balıkları geometrik biçimde ele alışı dikkat çekmektedir. Eserin iç yapısına bakıldığında; gerek resmin uzun ve yatay oluşu gerekse figürlerin yatay konuşlanması, dinginliği, sakinliği hissettirirken, figürlerin renk ve şekilleri ile hareket hissi ise bu duruma tezatlık oluşturmaktadır. Ayrıca balıkların hepsinin sol tarafa doğru yönelmeleri, insanların bazı olaylar karşısındaki ortak reflekslerini anımsatmaktadır. Bu durum balıkların insan topluluklarıyla benzerliklerini düşündürtmektedir. Sanatçıya ait ilgili eser anlatımcı ve biçimci kurama dahil edilebilirken tema olarak da balığın biçimsel yaklaşım ve halk motifleriyle soyutlandığı göz önüne alınırsa balığın bir çok kültürdeki ortak anlamı olan bolluğu ve bereketi çağrıştırdığı söylenebilir.

Resim 7. Eren Eyüboğlu, Balıkçı Dükkanı, 1980, T.Ü.Y.B, 73x116cm. ("Sanal", 2019).

Eyüboğlu'nun "*Balıkçı Dükkanı*" isimli (Resim 7) bir diğer eserine bakıldığında; incelenen diğer resimlerinden farklı olarak bu resimde sadece balıkları değil balıkçı dükkânını resmederek insan figürlerini de resmin konusuna dâhil ettiği görülmektedir. Resimde sıcak renklerden kırmızı yoğun olarak kullanılırken bu durum soğuk bir renk olan yeşil ve mavi ile dengelenmiştir. Ayrıca birbirinin zıttı olan bu renkler resimde tezatlık uyandırarak dikkat çekici canlı bir etki uyandırmıştır. Resmin sol tarafındaki birbirine yakın sıralı dikey bir şekilde yerleştirilen insan figürlerinin düzenli hali, sağ taraftaki yatay, çapraz bir şekilde gelişigüzel yerleştirilen balık yığınlarıyla dengelenmiştir. Genellikle balıkları karikatürize ederek sempatik bir şekilde izleyiciye sunan sanatçı, bahsi geçen resimdeki balıklara farklı yaklaşımı dikkati çekmektedir. Sanatçının çoğu eserinde balık ana figür olarak kullanılırken bu eserinde ana unsur olarak hem insanlar hem de balıklar gözlemlenmektedir. Ayrıca kırmızı renk tonunun resmin geneline hâkim olması ve genellikle insan figürlerinin etrafında toplanması izleyicide kan, av, vahşet hisleri uyandırarak insanların hayatta kalmalarını sağlayacak temel öğretilerinden olan av kültürünü dışarıya yansıtmıştır. Bu bağlamda eserde balığın, insanın temel tüketim ve geçim kaynaklarından biri olarak ele alındığı düşünülebilir. Son olarak eserin anlatımcı kurama dâhil olduğu söylenebilir.

Resim 8. Eren Eyüboğlu, Kırlangıç Balığı, 1949, K.Ü.Y.B, 60x60cm. ("Sanal", 2022).

Sanatçının "*Kırlangıç Balığı*" (Resim 8) isimli resmi incelendiğinde ise; araştırmada seçilen diğer balık temalı resimlerinden farklı olarak Eyüboğlu'nun balığı daha ziyade natürmort olarak çalıştığı dikkat çekmektedir. Resim 6'da kullanılan diyagonal çizgisel yapı bu resimde de benzer bir şekilde kullanılmıştır ve resmin sol altından sağ üstüne doğru uzanmaktadır. Bu diyagonal yaklaşım balıkların üzerine konulduğu sandalyenin arka sırtlık tahta uzantılarıyla kırılarak dengelenmiştir. Resimde arka plan ağırlıklı olarak sıcak renklerden turuncu ile resmedilirken bu sıcaklık sandalyenin yeşilliği ile dengelenmiştir. Resmin isminden de anlaşılacağı üzere resimde sandalye üstündeki tabakta biri yan biri düz olarak konumlandırılan iki adet kırlangıç balığı betimlenmiştir. Kırlangıç balıklarının yan yüzgeçlerinin açılmış halde resmedilmesi, resmin parçalanmasına ve izleyicide dinamik bir algı yaratmasına katkı sağladığı söylenebilir. Ayrıca balıkların altında yer alan tabak figürünün çeşitli motifler ve koyu renklerle resmedilerek balığın daha çok ön plana çıkartıldığı görülmektedir. İlgili resimde kültürel bağlamda halk motiflerinin kullanıldığı göz önüne alınırsa balığın daha önce ele alınan diğer resimlerde olduğu gibi bolluk ve bereket anlamında nitelendirildiği söylenebilir ve eser anlatımcı kurama dahil edilebilir.

Sonuç

Sonuç olarak Eren Eyüboğlu'nun, balık temalı bir çok eserinin olduğu gözlemlenmiş ve balık temasını bazen geometrik soyutlamalarla ele aldığı, bazen lekesel soyutlamalar biçiminde ele aldığı, bazen de her iki şekilde de ele aldığı görülmüştür. Resim 5 ve 6'da figür olarak yanlız balık figürleri görülmekteyken resim 7'de insanlar, masa ve tezgahlar ile ele alınmış balık figürleri, resim 8'de ise natürmort olarak sandalye ve tabak figürü ile yorumlanmış balık figürleri tespit edilmiştir. Ayrıca yöresel, kültürel unsurları da resimlerinde konu edinen Eyüboğlu'nun balığı, birçok kültürdeki anlamı olan bolluk ve bereketi çağrıştırması amacı ile hem kültürel hem de plastik bir ifade aracı olarak ele aldığı tespit edilmiştir.

Kaynaklar

Çantay, Hasan Basri. KUR'AN-I HAKİM ve MEAL-İ KERİM. İstanbul: Risale Yayınları, 1997.

Çevik, Semra. "Resim Sanatinda Kadın ve Balkan İzleri: Eren Eyüboğlu*"*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, S/40, 2018: 218-230.

Çelikkale, Mehmet Salih. Balık Biyolojisi. Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Yayınları, 1986.

Çoruhlu, Yaşar. Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Kabalcı Yayın Evi, 2013.

Dilay, Seda. Sanatsal ve Kültürel Açıdan Balık Motifleri. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 4(1), 2011: 53-56.

Karaman, Hayreddin., Çağrıcı, Mustafa., Dönmez, İbrahim Kafi., Gümüş, Sadrettin., (2017). Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir *(Cilt 2).* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karaman, Hayreddin., Çağrıcı, Mustafa., Dönmez, İbrahim Kafi., Gümüş, Sadrettin., (2017). Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir *(Cilt 4).* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karaman, Hayreddin., Çağrıcı, Mustafa., Dönmez, İbrahim Kafi., Gümüş, Sadrettin., (2017). Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir *(Cilt 5).* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kayalı, Yalçın. Hint ve Türk Mitolojilerinde Balık Motifi. Akademik Bakış Dergisi, S/58, 2016: 252-265.

Pasiner, Ali. Alabalıktan Zarganaya Türkiye Balıkları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Timur, Gülşen. Balık Anatomisi. Ankara: Nobel Yayın Evi, 2008.

İnternet Kaynakları

Ünal, Selman Oğuzcan. "Sembollerin Arkasındaki Din" (2016) 22 Ağustos 2022. http://www.gazetebilkent.com/tarih-2/569/sembolle rin-arkasindaki-din/

Sanal, 1. 10 Haziran 2019.https://www.nkfu.com/balikcilik-nedir/

Sanal, 2. 10 Haziran 2019.http://tarimdan.com/bilgi-bankasi/balikcilik-nedir-s544.html

Sanal, 3. 10 Haziran 2019.http://bilgioloji.com/pages/din/sami/hristiyan/sembol/hristiyanlikta-balik-ichthys-neden-sembol-olarak-kullanilir/

Sanal, 4. 10 Haziran 2019.https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/eren-eyuboglu-hayati-ve-eserleri/

Sanal, 5. 10 Haziran 2019.http://www.beyazart.com/sanatci/Eren-Ey%C3%BCbo%C4%9Flu

Sanal, 6. 10 Haziran 2019.https://www.istanbulsanatevi.com/turk-ressamlar/eren-eyuboglu-h ayati-ve-eserleri/

Resim Kaynakları

Resim 1: https://alvey.com.au/fishing-information/fish-varieties/tailor/, Erişim Tarihi: 12.04.2019.

Resim 2: Pasiner, Ali (2005). *Alabalıktan Zarganaya Türkiye Balıkları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Resim 3: http://bilgioloji.com/mng/images/762-0.png, Erişim Tarihi: 12.04.2019.

Resim 4: https://www.haberler.com/balikligol-internetten-satisa-cikarildi-10730304-haberi/, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2019.

Resim 5: http://www.beyazart.com/sanatci/Eren-Ey%C3%BCbo%C4%9Flu, Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2019.

Resim 6: http://www.beyazart.com/sanatci/Eren-Ey%C3%BCbo%C4%9Flu, Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2019.

Resim 7: http://www.beyazart.com/sanatci/Eren-Ey%C3%BCbo%C4%9Flu, Erişim Tarihi: 05 Ağustos 2019.

Resim 8: https://artam.com/muzayede/376-modern-ve-cagdas-tablolar/eren-eyuboglu-1907-1988-kirlangic-baligi, Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2022.

Yazar Notu

Bu makale, Sanatta Yeterlik Tezinden üretilmiştir.

İDİL

FISH AS A THEME TREATED IN CONTEMPORARY TURKISH PAINTING: AN EXAMPLE, EREN EYUBOĞLU

Ömer Oytun ONUR, Ahmet DALKIRAN

ABSTRACT

The study refers to fish and its relation to man and explores its socio-cultural meaning for humanity. After surveying contemporary Turkish painting, it has been found that artists, producing works in various artistic perspectives, used fish figures in their paintings. Among others, Mustafa Pilevneli, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nedim Günsür, Güler Akalan, Feyhaman Duran, Eren Eyüboğlu, Hasan Vecih Bereketoğlu, Fatih Mika, Muzaffer Akyol, Avni Arbaş are the well-known names to be mentioned in this respect. However, the paper covers exclusively the study of the works of Eren Eyüboğlu who had consistently treated fish as a theme in her paintings. Many works of Eyuboğlu treating the theme of fish have been studied, and it has been observed that she handled the issue as geometrical abstracts in a number of paintings, and as tinctured abstracts in others, and in other occasions she used both of these abstractions together. Additionally, it has been also observed that Eyuboğlu, who made use of local and cultural elements as subjects for her works, treated fish both to indicate its association with its meaning in many cultures as plentitude and abundance and intended to use it as a means of plastic expression. The research has been based on general surveying model and applied qualitative research techniques and methods.

Keywords: Contemporary Turkish painting, Eren Eyüboğlu, fish, art of painting